

„Socialismen og dens Velyndere.“

Den Treitschke-Schmollerske Strid.

III.

I Fortsættelse af vort Referat af den Treitschke-Schmollerske Strid (se N. T. VI Bd. S. 333—375) anføre vi Følgende af Treitschkes Udtalelser om Katheder-socialismen:

Ligesom det tyske Samfunds nyere Historie overhovedet har en rolig Karakter og hverken har kjendt et engelsk Adelsherredømme eller en Klassenivellering efter fransk Mønster, saaledes har ogsaa den tyske national-økonomiske Videnskab i lang Tid fulgt en Middelvej. Den oplyste Despotisme havde vænnet Tyskland til en i Regelen veltænkende Statsmagts mægtige Indgriben. Næsten overalt bestod der efter Preussens Mønster en monarkisk Ordning af Arbejdet, der tildelte hver Stand og hver Landsdel bestemte økonomiske Opgaver og i det Hele svarede til det attende Aarhundredes sociale Forhold. Da den gamle Stænderordning senere mistede sin Livskraft, begyndte Adam Smiths Ideer at indvirke omskabende i Tyskland som overalt, hvor den gamle tredje Stand vaagnede til Selvbevidsthed. Smith var Lærer i National-

økonomi for Stein og Hardenberg, et Orakel for alle de fortræffelige preussiske Statsmænd, der skabte Toldforeningen; hans Oversætter — den gamle Kraus i Königsberg — opdrog den unge Schön og hele den østpreussiske Embedsmandskole. Og hvem kan lade være at dele hin Generations Begejstring for den gamle Skotte? Hans Bog viste sig som Ideens første Lysstraale efter Achenwalls Statistik og alle hine aandløse Kompilationer, som man i det attende Aarhundrede betegnede som Kameralvidenskab. Men den skotske Frihandelslære faldt i Hænderne paa en forretningskyndig Embedsstand, der levende følte sin Embedsværdighed og ingenlunde var til Sinds at svække Statens Magt. J. G. Hoffmanns Skrifter vise, hvorlidet den mod Frihandelen velsindede gammelpreussiske Embedsstand var tilbøjelig til at lade Sætningen: *laissez faire* gjælde uden Skranker. I hin Tids tyske Videnskab raader den samme mæglende Retning: kun faa ere rene Frihandelsmænd; de Fleste anerkjende den engelske Skoles Sætninger i Almindelighed, men knytte et Forbehold til hver enkelt Sætning; deraf opstaar ofte en principløs Holdning, og de talrige Modsigelser i Lotz's og Raus Værker vise, hvor levende Tyskernes historiske Sans vægrede sig ved at anerkjende en abstrakt Theoris Herredømme.

Imidlertid begyndte Hegels dybere Opfattelse af Staten umærkeligt og sikkert ogsaa at gribe saadanne Statslærde, der ikke bekjendte sig til den ny Filosofi, og endnu stærkere virkede den historiske Juristskole paa Statsvidenskaben. Efter Savignys og Eichhorns Forbillede forsøgte Roscher at forstaa det økonomiske Liv i dets historiske Vorden; herpaa fulgte Skrifter af Knies og Bernhardis aandrige Arbejde om Grundejendommen osv. Ogsaa nogle ældre Nationaløkonomer begyndte skarpere

at prøve deres Videnskabs ethiske Indhold, saaledes Schütz i sin Afhandling om Økonomiens sædelige Love. Den tyske Tænkning gjorde et Skridt fremad. Den historiske Skole opfattede Nationaløkonomien som et Led i Statsvidenskabernes Række, som en ethisk Videnskab; den opfattede Økonomien i dens Sammenhæng med det hele Folkeliv, og anerkjendte Statens Ret til at mægle og kjende i Samfundets Interessekampe. Af socialistiske Indflydelser viser der sig her intet Spor. Tværtimod erklærede Knies for tyve Aar siden, at Socialisternes Lighed netop er det Modsatte af historisk Statsopfattelse, og allerede ti Aar tidligere havde Roscher i Schmidts historiske Tidsskrift udtalt sin afvisende Dom over Socialismen. Hele Retningen var væsenlig lærd, mere betænkt paa at forstaa den relative Berettigelse af de forskjellige Tidsalderes økonomiske Former, end paa med reformatorisk Kjækhed at gribe ind i Nutidens Kampe.

Men de mægtige økonomiske Kræfter, der begyndte at udvikle sig under Toldforeningen, forlangte stormende Frihed. Den af Cobden ledede Frihandelsbevægelse slog over paa Tyskland. Forretningsmænd og Journalister dannede en tysk Frihandelsskole, der dog ikke fandt talrige Tilhængere i det egenlige lærde Lav. Dens Ordførere betragtede Nationaløkonomien som en exakt Videnskab, som en Egoismens Arithmetik; de vilde ud af den menneskelige Erhvervsdrifts uforanderlige Natur deducere Love, der skulde gjælde til alle Tider og for alle Folk. Den størst mulige Stigning af Produktionen var det ene Fornødne, og ved Siden af dette højeste Maal kunde der, efter mange tyske Frihandelsmænds (Freihändler) Mening, kun tages lidet Hensyn til Arbejdernes Tal og Tilstand.

Frihandlerne*) kæmpede mod forældede Loves hemmende Skranker, og vare derfor meget tilbøjelige til kun at betragte Staten som en ubehagelig Fredsforstyrer for Samfundet. Overalt traadte deres Mangel paa historisk Sans frem; stærkest dog den Handlendes tilladelige og nødvendige uhistoriske Sans. Det er ikke givet Menneskenes Flertal at betragte sig selv og deres egen Virken som blot historisk betingede Fremtoninger; selv den hegelske Filosofi, som vi skyldte Forstaaelsen af «Udviklingen», opkastede sluttelig det naive Spørgsmaal, hvad Verdensaanden da skulde tage fat paa, efterat den i det hegelske System havde fundet sin Fuldendelse. Og i Politikens og Økonomiens haarde Kampe kan ingen ny Tanke vinde Sejr, naar den ikke af sine Tilhængere bliver vurderet og overvurderet som en absolut Sandhed. Frihandlernes praktiske Ensidighed bragte vort Folk den sociale Friheds Velsignelse.

Da disse Ideer havde faaet Udtryk i det nordtyske Forbunds Love, fremtraadte Nødvendigheden af at sætte Grænser for den fri Konkurrences Misbrug. For denne rigtige og tidssvarende Tanke traadte Kathedersocialismen i Skranken. Den ny Skole omfattede snart det store Flertal af yngre Professorer; næsten alle dens Medlemmer havde uddannet sig efter Roschers historiske Methode, Mange ogsaa ved det berlinske statistiske Bureaus Arbejder. Nogle varmere Gemyter stod ogsaa under Lorenz Steins Indflydelse, og nærmede sig de socialistiske Ideer, der hidtil havde været fremmede for den tyske Videnskab,

*) Maaſke kan det tillades at danne Ordet «Frihandler», da det tyske «Freihändler» i Virkeligheden udtrykker noget Andet end det danske «Frihandelsmand».

og med hvilke den først stiftede nærmere Bekjendtskab ved Steins og Hildebrands historiske Fremstillinger. Nationaløkonomien er saa fattig paa klassiske Værker, fordi den stiller to vanskelig forenelige Fordringer til sine Dyrkere: den forlanger en historisk-filosofisk Dannelse, som den ikke-lavsoplærte Lærde sjelden opnaar, og tillige et nøje Kjendskab til Tekniken, de økonomiske Former og Skikke, der neppe kan tilegnes paa anden Maade end i Forretningslivets Skole. Nu viste der sig et besynderligt Forhold: Manchestermændene hyldede en abstrakt Theori, men af lang Erfaring kjendte de Omsætningens Fornødenheder; Kathedersocialisternes Theori var mere konkret, men de manglede for Størstedelen hin praktiske Erfaring. Her den Lærdes betænkelige og ofte vidtsvævende Mangesidighed; hist Forretningsmandens ensidige og ofte begrænsede Sikkerhed. Naturligvis tales her blot om begge Partiers Gjennemsnit.

Hvem der uhildet staar udenfor Sagen, maa strax se, at disse to Retninger ere bestemte til at fuldstændiggjøre, ikke til at bekæmpe hinanden. Men det første Sammenstød var bittert fjendtligt, hvad saa ofte er Tilfældet mellem nær beslægtede Anskuelser. Begge Parter troede at besidde den fulde Sandhed alene, og det manglede ikke paa slemme personlige Kjævlerier og hadefulde Denunciationer. De Lærde maatte beholde Valpladsen, forsaavidt Striden drejede sig om rent theoretiske Spørgsmaal, om Foreningen af den deduktive og induktive Methode, om de økonomiske Loves ethiske Karakter, om Begrænsningen af *laisser-faire*-Principet. Men i Kampens Hede gik Kathedersocialismens Forsvarere for vidt; de opstillede mange ubestemte Idealer, der have en paafaldende Lighed med den raa Socialismes Drømmebilleder,

og som, hvis de gennemførtes, vilde ophæve enhver Samfundsordning. De gennemskuede ikke den bevidste Løgn, der skjuler sig bag Marx's og Lassalles Pralerier, og de holdt sig ikke fri for Socialismens katholske Karaktertræk; de overvurderede den ydre Organisation ligeoverfor den økonomiske Friheds langsomme og sikre Virksomhed. Derfor det ubetimelige Forsvar for Fagforeningerne. Selv Socialisten Härtel har maattet tilstaa, at de tyske Fagforeninger hidtil næsten kun have vist deres Skyggesider, og ogsaa den velmenende Iagttager kan i det Højeste sige, at der maaske engang i Fremtiden vil udvikle sig en levedygtig Skikkelse af denne kaotiske Agitation. Man bør ikke tilraabe Fabrikanterne, at de skulle vente Arbejderspørgsmaalets Løsning af disse Foreninger, der hidtil kun have bragt deres Forretninger Ufred og Forvirring. Men Kathedersocialismens betænkeligste Svaghed ligger deri, at den saa ofte har anslaaet en fejl Tone. Man kan byde Verden næsten Alt, — naar man blot forstaar, hvorledes den skal tages. Det store Flertal er langt følsommere for Formen end for Indholdet. Den Skribent, der vil udrette Noget, maa altid mindes denne lidet smigrende, men ubestridelige Erfaringssætning. Han maa tage Hensyn til Publikums Gjennemsnitsfølelser. Hans Læser maa ikke miste den Tro: «den Mand hører dog til os»; saa vil han nok læse videre og tænke efter, selv over kjætterske Paastande. Det er Publicistens Diplomati at vide at træffe den rette Tone; dette kan meget vel forenes med uforfærdet Sandhedsmod. Nu vel: netop denne diplomatiske Kunst mangle Kathedersocialisterne saa ofte. Man kan ikke fortænke en rig Forretningsmand i, at han lader sig forskrække og forbitre af de mørke Skildringer af Samfundets arvelige Uret; og uden de besiddende Klassers

gode Medvirken og frejdige Medvirken ville de sociale Reformer, som vi trænge til, dog være umulige.

Vil man tage Sagen med Ro, vil man snart se, at der ikke mere bestaar nogen dybere principiel Modsætning mellem Socialpolitikerne og Frihandelsmændene. Ogsaa den tyske Manchestermand har lært meget af Tidens tunge Erfaringer. Der findes neppe i den tyske Rigsdag noget eneste Medlem, der mener, at de økonomiske Forhold, efter at Omsætningens Frihed er bleven sikret, kunne udfolde sig videre ganske af sig selv. Ogsaa de engelske Manchestermænd ere for længe siden komne ud over saadanne Abstraktioner. Englands Fabriklove og Sundhedslove have kun mødt Modstand hos Tory'erne og i enkelte Fabrikanters Havesyge, men ere for Størstedelen bleven støttede af Manchesterskolens Førere.*) Alene et Navn som Schulze-Delitzsch viser, at vore Frihandlere ikke træde op med haard Klasseegoisme ligeoverfor Arbejderne, og at de ingenlunde ønske at lade Arbejderstandens store Mængde bøde for Socialdemokratiets Synder. Af Schulzes Foreninger har Arbejdernes store Mængde ikke høstet megen Gavn; i dette ene Punkt har Lassalle, der ellers overalt er en falsk {Profet, spaaet rigtigt. Man maa udtale den paradoxale Sætning, at disse Foreninger ikke ganske have svaret til deres Stifters ædle Hensigter, netop fordi det er gaaet dem saa glimrende: ved deres raske, storartede Opsving ere de blevne til

*) Denne Treitschkes Paastand er en af dem, som Brentano i sit tidligere nævnte Skrift betegner som Usandhed. Ogsaa Schmoller paaviser, at Fabriklovene bekæmpedes af Manchestermænd (til dels ogsaa af Wighs, med Undtagelse af Macaulay) og støttedes af Tories og Radikale; men han indrømmer dog Sandsynligheden af, at Treitschke har fejlet *bona fide*.

Folkebanker for Smaaborgere, og næsten ganske utilgængelige for Arbejderen. Men alligevel staar det fast, at Schulze-Delitzsch har udrettet mere for vort sociale Liv end alle Socialister tilsammen; og det er ikke mindre sandt, at til Syvende og sidst vil intet Andet end den saa ofte udskjældte «Selvhjælp» kunne bringe Fabrikarbejderne en Lettelse i deres Kaar. Kun faa af vore Frihandlere ere saa konsekvente Tilhængere af Manchestertheorien som Karl Lammers, og en Historiker vil vanskelig kunne forsones sig med hans mekaniske Statsopfattelse; og dog — hvor gjenomtænkte og sagkyndige, hvor kloge og menneskevenlige ere hans Afhandlinger over Fattigvæsen og Sundhedspleje ikke. Det er paa høje Tid at opgive den theoretiske Vejrmøllekamp. Saasnart vi træde paa det praktiske Livs faste Grund og undersøge de hundrede Enkeltspørgsmaal, der tilsammen danne det «sociale Spørgsmaal», viser en Forstaaelse sig som meget mulig. Saa dygtige Arbejder som Neumanns Betænkning over Fabriklovgivningen, Goltz's Bog om Landarbejderne og mange andre af Kathedersocialisternes Specialundersøgelser finde fortjent Tak i de gamle Manchestermænds Lejr. Vi vide Alle, at Øgenavnet Kathedersocialisme ikke rigtigt betegner maadeholdne Mænds velmenende Lære, skjønt de desværre selv i et Anfald af burschikos Overmod have tilegnet sig det. Frihandelsmænd ere vi dog allesammen; bestod det nordtyske Forbunds sociale Love ikke idag, vilde vi forkynde dem imorgen, trods alle de bitre Erfaringer, vi senere have samlet. Ogsaa derom ere vi Alle enige, at vi trænge til den tvingende Statsmagt saavel imod samvittighedsløs Spekulations Løgn og Bedrag, som mod Mishandling af den lille Mand. Denne fælles Grund skulle vi hævde og med Koldblodighed skride

til Udførelsen af de jævne Forretninger, Samfundets Stilling paatvinger os.

Vi forholde os ikke følesløse ligeoverfor Folkets Lidelser, selv om vi forsmaa at vexe ømme Elskovsblik med en raa Pøbelbevægelses pralende Førere. Heller ikke er det ved Undersøgelsen af sociale Spørgsmaal nødvendigt bestandigt at tale som om vi havde Feber, som om den fjerde Stands Emancipation var Aarhundredets «Spørgsmaal». Denne Emancipation forestaar ikke, den er sket og trænger kun til at sikres. Den tyske Stat vil sikrest løse sine sociale Opgaver, hvis den tager saa roligt og fordringsløst fat paa dem, som i sin Tid ved Steins og Hardenbergs Love, ved Stiftelsen af Toldforeningen, ved alle den preussiske Histories befriende Gjerninger. — —

Treitschke ender sin kritiske Studie af «Nutidens sociale Partier» med at kaste et hurtigt Blik paa nogle af de sociale «Uebelstände», der have fremkaldt Nutidens Forstemthed. Han omtaler de store Stæders voldsomt hurtige Tilvæxt, og søger at fremhæve de gode Sider ved Befolkningens Koncentration i Hovedstæderne. Han fremhæver Nødvendigheden af Straffebestemmelser for svigagtig Brud af Arbejdskontrakter. Der maa optrædes med Strenghed ligeoverfor Arbejderne, hvis man ikke vil sætte Samfundsfreden i alvorlig Fare. Han mener, at Staten ikke bør anerkjende Fagforeningerne, der hvile paa en falsk Grundtanke, avle Klassehad, bekæmpe Akkordarbejde og i det Hele virke yderst skadeligt. Han berører Aktie-svindelen, indrømmer Ønskeligheden af en Aktielov, der sikrer Aktionærernes Mindretal Ret til til enhver Tid at faa en retlig Undersøgelse foretaget, der sikrer fuld Offenlighed og forbyder ikke fuldt indbetalte Aktier at gjælde

for mere end Kvitteringer, men advarer dog mod at bryde Staven over hele Aktieinstitutionen og hævder, — idet han henviser til det hannoveranske og det sachsiske Statsjernbanenets latterlige Misfostre, — at ikke engang i Jernbanevæsenet er Statens Overlegenhed over Aktiesystemet utvivlsom. Han fremsætter det som en Opgave for Finanspolitikken at underkaste Børsspillet uhyre og ofte fuldstændig uproduktive Gevinster en virksom Beskatning. Han tager de indirekte Skatter i Forsvar. Han misbilliger Uvilligheden til at bidrage til Almenvellet, der giver sig Udtryk paa saa mange Maader — f. Ex. i Bogtrykkeres Ytring, at Forpligtelsen til at give Bibliothekerne Friexemplarer er aabenbar Kommunisme. Han berører endnu en hel Del forskjellige Punkter, af hvilke vi her dog kun skulde fremdrage ét til: de dannede Middelklassers, særlig de Lærdes, fortrykte økonomiske Stilling, efter Treitschkes Mening maaske den største af Nutidens sociale Lidelser. Netop disse Klasser have en overvejende Betydning for den offenkendte Meningsudvikling. Mange Embedsmænds og Læreres Kaar ere ligefrem ynkelige; ja selv den højtstaaende Embedsmand, den berømte Lærde, kommer, naar han ikke har privat Formue, kun med Nød og neppe ud af det; sikre sin Families Fremtid kan han ikke. Dette Misforhold forbitrer Sindet saameget mere, fordi Lønnen for Manges Vedkommende ligefrem staar i omvendt Forhold til Arbejdets Værd. Naar en Publicist skriver en alvorlig politisk Afhandling, tjener han meget mindre, end naar han benytter den samme Arbejdstid til at skrive Korrespondancer om alskens Dagsnyt til Bladene; og hvem der med pædagogisk Behændighed sammenstiller en brugbar Skolebog, fortjener mere end samtlige de lærde Historieforskere,

hvis Kildeskrifter han har skrevet ud af. Paa denne Kreds's Misstemning gjør Socialismen Regning: allerede i 1866 udsendte Genfer-Kongressens «besiddelsesløse Haandarbejdere» et Opraab til «deres Lidelsesfæller, de besiddelsesløse Hovedarbejdere». Hvor ofte hører man ikke af veltænkende fattige Lærde det forbitrede Udraab: «Socialdemokraterne have saamænd ikke helt Uret!» hvorpaa der da følger nogle Kraftudtryk mod de forbandede Jøder og Gründere. Børsspillet, der tidligere var ganske ubekjendt her, har nu ogsaa i disse Klasser fordret sine Ofre, og mangen hæderlig Mand er kommen paa Afveje, fordi hans Indkomst ikke mere tillod ham at opfylde sin Stands Fordringer. Ikke-Forretningsmænds Deltagelse i Spekulationens Vovespil er et af de betænkeligste af Symptomerne paa vor sociale Sygdom. — Imod disse Misligheder gives der kun et moralsk Lægemedel, og det kan virke, fordi den moralske Alvors Sprog endnu forstås i de dannede Klasser: Under enhver tænkelig Samfundsform maa enkelte Klasser foreløbig lide, — det vil i Nationernes Liv sige: under en eller nogle Generationer. For Tiden ere vi Aandens Arbejdere de Lidende. Det nødvendige økonomiske Omslag foregaar nu til vor Skade: hvad Stat og Kommune end maatte gjøre for at lindre Ondet, ville Aandens Arbejdere i den nærmeste Fremtid være henviste til et meget beskedent Liv, den opadstræbende Pengemagt vil trykke dem ned paa et lavere Trin. Man skal blot ved trolig at tænke efter befri sig for den materialistiske Forestilling, at Indkomsten skal fordeles efter Fortjeneste. Indkomstens Fordeling kan aldrig svare nøje til Arbejdets moralske Værd. Den der smigrer sig med ved selvstændig Tænken at belære et Folk og kun haaber paa den økonomiske Vinding som en Biting, vier

kun en ringe Del af sin Kraft til økonomiske Formaal og kan derfor ikke kræve saamegen Løn som den, der udelukkende eller overvejende søger det Økonomiske. Der gives endog Arbejder, som ligge ud over enhver økonomisk Vurdering. Manchesterskolens Lære, at Talent er «aandelig Kapital» er fuldstændig urigtig. Vor Tids Lærde maa være overbevist om, at der for det, han betragter som sit Bedste, aldrig kan gives ham Betaling. Skulde han et Øjeblik blive misundelig paa den lykkelige Børsspekulant, skulde han tvivle om den sociale Ordens Retfærdighed, saa stille han sig blot det simple Spørgsmaal, hvorpaa Alt kommer an: Vilde Du da bytte med hine Lykkelige!

Det sidste Afsnit hos Schmoller omhandler «Nutidens socialpolitiske Bevægelser». Det er for Størstedelen et Svar paa Treitschkes Afhandling om «Nutidens sociale Partier.»

Schmoller omtaler først de besiddende Klassers og Arbejdsgivernes Karakter, deres egoistiske Klasseinteresser og Politiken. Derefter giver han nogle spredte statistiske Oplysninger om den nuværende Fordeling af Ejendom og Indtægt. Han omtaler Arbejdernes Lønningsforhold, og udtaler en Tvivl om, at Lønningsforhøjelserne af 1871—73 ere blevne i den Grad misbrugte, som Treitschke mener. Han tror, at Treitschke her lader sig vel meget lede af blot subjektive Indtryk, at han ikke tilstrækkelig har undersøgt de faktiske Forhold. — Fagforeninger tager Schmoller tildels i Forsvar imod Treitschke. Fagforeningerne ere ikke Redskaber for Klassehadet; de modarbejde ikke Akkordarbejdet under alle Forhold, men

kun dér, hvor det vil medføre en Nedgang i Arbejds-lønnen; de ere Arbejderstandens eneste Forsvarsmiddel mod Kapitalens Tryk osv. Derefter gaar Schmoller over til en Betragtning af Socialdemokratiet.

Treitschke betragter Nutidens tyske Socialdemokrati som en Retning, der savner al Berettigelse, som Vanviddets Højdepunkt, navnlig fremkaldt ved Demagogkneb og partikularistiske Tilbøjeligheder. Schmoller derimod mener, at det er et Produkt af bestemte økonomiske, politiske og sociale Tilstande. Socialdemokratiets Magt i Sachsen og Holsten skyldes ikke Beust og Augustenburgerne. I Sachsen findes en sletlønnet, meget tæt industriel Befolkning; Arbejderforholdene ere dér særlig slette, saa slette, at de gjøre Socialdemokratiets Magt forstaaelig. I Holsten ere Arbejderforholdene ligeledes meget slette; hertil kommer, at det i de senere Tider er blevet meget almindeligt, at de adelige Godsejere efter meget kort Tids Forløb jage deres Daglejere paa Porten, for at den ny Lov, der giver Fattigforsørgelsesret efter 2 Aars Ophold, ikke skal komme til at virke. Kan man undre sig over, at Socialdemokrater og Vagabonder opstaa under saadanne Forhold? De politiske Omskiftelser i Hertugdømmerne have dog naturligvis ogsaa virket med.

En stor Del af Ansvaret for Socialdemokratiets Opstaaen maa Liberalismen tage paa sig. I lang Tid søgte Liberalismen at vække Folket, at tale til det om dets Rettigheder, at smigre det paa forskjellig Maade. En stor Del af denne Bevægelse havde sin fulde Berettigelse, men ogsaa kun saafremt Kampen virkelig gjaldt Folkets og ikke et lille Mindretals Vel; kun saafremt man var bestemt paa ogsaa at gjøre de lavere Klasser, — hvem man gav almindelig Værnepligt og almindelig Valgret, — økonomisk

og aandelig myndige, at gjøre dem til virkelige Borgere med nogen omend liden Ejendom og med nogen Dannelse; kun saafremt man var bestemt paa under ingen Omstændigheder at lade de lavere og Mellemlasserne blive Proletarer, der vel vare politisk fuldtberettigede, men som tillige vare sig deres elendige Stilling klart bevidste. — Dette er ikke sket: man har overset den uopløselige Forbindelse mellem Politiken og de sociale Tilstande. Man har i theoretisk Forblindelse haabet, at visse formelle Retsændringer nødvendigvis af sig selv maatte fjerne ogsaa alle sociale Misforhold. I Stedet for dette have økonomiske Misforhold udviklet sig netop dér, hvor det moderne politiske og økonomiske Liv fik sit reneste Udtryk. Den store Mængde er vækket, men den staar blottet for al Dannelse ligeoverfor sin slette økonomiske Stilling og med Bevidsthed om sin sociale Magt. Den søger et Frelsensanker; den har en uklar Følelse af, at der sker den Uret; saa ofte har man lovet den, at en bedre Tid vilde komme, naar de liberale Landdagskandidater fik ordenlig fat paa den slemme Regering; aldrig er denne gyldne Tid kommen; tværtimod blev det ofte værre end bedre. Kan man da undre sig over, at denne Mængde sluttelig hjemfalder til Demagogerne, der tale endnu mere om en glimrende Fremtid, og som forstaa at skjælde Regering og Fabrikanter endnu bedre ud, end de radikale Deputerede tidligere skjændte paa Embedsmænd og Statsmagt! — Saaledes søger Schmoller og socialpolitiske Meningsfæller at opfatte Socialdemokratiet.

Medens dannede tyske Fabrikanter dog indrømme, at Arbejdsgiverne ikke ere ganske skyldfri, og at nogle af Socialdemokratiets Fordringer ikke ere ganske grundløse, bestaar, som Schmoller siger, Treitschke Afvisning af

Socialdemokratiet væsenlig i en Samling kraftige Forbandelser og Skjældsord. Efter Treitschkes Mening søger Socialdemokratiet at ødelægge ethvert Ideal, alle Ideer, Alt hvad der hæver Mennesket over Dyret; det udmærker sig ved Misundelse og Gridskhed, ved nøgen Sanselighed, lav Frækhed; det har aldrig frembragt noget Fornuftigt, ikke en eneste Tanke, der lod sig føje ind i den bestaaende Orden; det er den sædelige Forvildelses, den politiske Tøjlesløsheds, den sociale Ufreds Parti. (Jfr. N. T. VI Bd. S. 368—375). — Er alt Dette sandt? spørger Schmoller. Og hvis det er sandt, er den historiske Dom saa afsluttet dermed? Er det en Tone at tiltale hundredetusinde uskyldige stakkels Mennesker i, — Mennesker, der kun ere blevne Socialdemokrater, fordi de «raadløse og forladte» i de socialdemokratiske Førere se de Eneste, der med Alvor ville tage sig af dem? Vil man ved en saadan Regn af Fornærmelser overbevise Modstanderne om deres Uret? — Schmoller har intet imod, at Treitschke bliver sittlich entrüstet over mange af Tidens Raaheder, og han indrømmer gjerne, at netop en Mand som Treitschke har Ret til at holde Straffeprækener. Men disse bør da ogsaa vende sig mod Andre, f. Ex. mod de højere Stænders Sanselighed, mod denne materialistiske Luxus, denne Cynisme, denne Svindel, dette Børsjobberi og denne Pengejagt, alle disse Træk, der altid fremstaa, naar enkelte Kredse af Erhvervslivet i altfor kort Tid erhverve sig store Rigdomme, og for hvilke Schmoller derfor lige saa lidt gjør de enkelte Personer fuldt ansvarlige, som han vil anse de enkelte Socialdemokrater for saa skyldige, som Treitschke gjør. Straffeprækenerne bør fremdeles ikke være af en saadan Beskaffenhed, at de udelukke enhver Forstaaelse, at de gjøre de lavere Klasser endnu mere

rasende. Faren ved Socialdemokratiet er brudt, naar man tager de enkelte praktiske Reforme for; saa tabe de uklare utopistiske Idealer og Lidenskaber sig lidt efter lidt, og det vil maaske vise sig, at Socialdemokratiet kan frembringe noget Levedygtigt. En Række af Socialister-nes Specialforslag, f. Ex. om Læringlevæsenet, Søndagsarbejdet osv., indeholder kun, hvad der i andre Lande er blevet Lov, og hvad der nu i Tyskland fordres fra forskjellige Sider.

Treitschkes Anklager mod Socialdemokratiet ramme, efter Schmollers Mening, kun enkelte demagogiske Førere og endel unge halvvoxne Knøse, der overhovedet slet ikke skulde have Lov at tage Del i politiske Forsamlinger, derimod ikke den store Mængde af socialistiske Arbejdere, blandt hvem der findes mange brave Familiefædre, som hverken mangle Ideal eller ere hengivne til nogen Sanselighed. Men selv om Alt forholdt sig saaledes som Treitschke tror, saa vilde sædelig Vrede og Straffepræker dog ikke klare Sagen. Det gjælder at undersøge og fjerne de dybere liggende Aarsager til Socialdemokratiet. Ligesaa lidt som Lægen vil udrette Noget ved blot at gjøre den Syge Formaninger, ligesaa lidt maa Politikeren og Nationaløkonomen ligeoverfor det politiske og sociale Livs Sygdomme indskrænke sig til allehaande Talemaader. Han maa, som Lægen, undersøge Sygdommens Natur og udtænke Midlerne imod den.

Ligesaa uretfærdig er, efter Schmollers Mening, Treitschkes Dom over den videnskabelige Socialisme.

Treitschke slaar den i Hartkorn med Kommunismen. Schmoller mener nu, at Kommunismen er det rene Vanvid, at den aldrig har frembragt nogen sund Tanke, at

den fornægter Individet og ender med Anarki, hvorimod Socialismen, hvem de ædleste Idealister have hyldet, væsenlig kun gjør sig skyldig i den Vildfarelse, at den vil virkeliggjøre *suum cuique* med urigtige voldsomme Midler. Socialismen er i Grunden kun Individualismens Bagside: den er ligesaa berettiget og ligesaa uberettiget som den: Egoisme og Almenaand, Frihed og Ret, Adskillelse og Fællesskab, Individuum og Stat, Individualisme og Socialisme, — ere kun forskjellige Navne for de to Poler, hvorom alt menneskeligt Liv drejer sig, for de to Yderligheder, med hvilke enhver fornuftig menneskelig Tilstand har lige nære Forbindelser.

Socialismens positive Organisationsplaner ere ganske vist ikke Andet end utopiske, poetiske Statsromaner uden direkte praktisk Værd; Troen paa, at selv den beskedneste af disse Planer skulde være gennemførlig, er uhistorisk. Men det er dog psykologisk forklarligt, at man fremsatte utopiske Organisationsplaner, naar man stod ligeoverfor en Videnskab, der pukkede paa sin Planløshed, pukkede paa, at den ikke var baaren af Ideer, pukkede paa, at den kun anerkjendte blinde Naturkræfter paa den menneskelige Handlens praktisk vigtigste Omraade. Næsten alle Socialismens Ensidigheder svare saaledes til Manchester-økonomiens modstaaende Ensidigheder. Imod det for vidt spændte Begreb «Naturorden» stillede Socialismen et andet vidt spændt Begreb «Retsorden»; Naturkræfterne ere Alt, sagde det ene Parti; — Loven og Retten er Alt, sagde det andet; — kun paa Individets Frihed kommer det an, sagde hine; — nej, kun paa det Heles Trivsel, sagde disse; den størst mulige Produktion, sagde hine; — den rigtigst mulige Fordeling, sagde disse; Kapitalen kommer det an paa, sagde hine; — nej, paa Arbejdernes Vel,

sagde disse. — Paa denne Maade kunne vi blive ved med at opstille en Række Antitheser, der alle ere omtrent lige sande og falske, idet Sandheden ligger i Midten.

I Praxis har Socialismen ved sin Kritik virket meget oplivende. Den Bevægelse, der i England knytter sig til Robert Owens Navn, har fremkaldt alle de humanitære Indretninger i de store Fabriker, har sat Kampen for Foreningsvæsenet og om Kvinders og Børns Arbejde i Gang. Hele den gamle Nationaløkonomi og den med den forbundne Presse haanede jo de «forrykte socialistiske» Vævere i Rochdale, som efter deres Statuter vilde udføre Owens Planer, — og som saa ti Aar senere blev fejrede som den hele kooperative Bevægelses Banebrydere. Hele Arbejderforeningsvæsenet hviler paa en med Socialismen beslægtet Almenfølelse, paa en Evne til at opofre sig for Almenvellet. For dette ideale Element i Socialismen har Treitschke ikke et anerkjende Ord.

Kun Lidenskaben — ikke den historiske Retfærdighed — kan paastaa, at den sanselige Moral, der søger Alt i Forstandsdannelsen og som ikke vil vide Noget af Karakter- og Gemytsdannelse at sige, at den materialistiske Tænkemaade, der kun søger materielle Nydelser, skulde være særlig betegnende for Socialismen. Heller ikke den Misundelse, hvormod Treitschke taler saa meget, er udelukkende et Produkt af Socialismen; den er tillige Vrangen af den nationaløkonomiske Frihed, af Læren om enhver Egoismes Berettigelse, af den skrankeløse, al Moral foragtede Konkurrence. Socialdemokratiet har syndet forfærdeligt ved at ophidse Lidenskaberne, ved at præke Klassehad og Misundelse; men den videnskabelige Socialisme har præket Kjærlighed og Selvopofrelse snarere end Had og Nydelse.

Roscher sammenfatter sin Dom over Nutidens Socialisme saaledes: »om Socialisterne ville nytte mere ved at opmuntre de gode og hemme de slette Elementer i de højere Klasser, eller de mere ville skade ved at demoralisere de lavere Klasser, — det afhænger ganske af den Grad af aandelig Sundhed, Indsigt, Gudsfrygt, Menneskekjærlighed og Karakterstyrke, der lever i Folket.» Dette er noget ganske Andet end Treitschkes Anathema; det er en Dom, der fatter den historiske Nødvendighed af Nutidens Socialisme, uden derfor at godkjende dens Vildfarelser. Det er en Dom, der er udtalt fra det Standpunkt, den socialpolitiske Forening og Kathedersocialisterne i Hovedsagen indtage.

Meget af hvad Treitschke udtaler, navnlig i sin anden Afhandling*) om denne Forening, finder Schmoller fortræffeligt; men han føler sig dog ingenlunde fuldt tilfredsstillet derved. Om den socialpolitiske Forening og Kathedersocialisterne udtaler Schmoller nu i det Væsentlige Følgende:

At vi befinde os i en af de mindeværdigste økonomiske Omdannelsesperioder, som Historien nogensinde har set, lader sig ikke benægte, ligesaa lidt som at der derved overalt maa dannes ny Forhold. Vore politiske og sociale Ideer og Idealer ere i de sidste hundrede Aar komne i Drift, og det endelige Maal lader sig endnu ikke øjne.

*) Schmoller bemærker paa et tidligere Sted i sit Skrift, at Treitschkes anden Afhandling tildels er væsentlig anderledes skreven end den første, at det er tydeligt, at den er skrevet i en hel anden Stemning, og at Treitschke i Virkeligheden staar Kathedersocialisterne nærmere end den første synes at angive. Treitschke benægter Rigtigheden af denne Bemærkning; men de fleste Læsere af hans Bog ville dog vist paa dette Punkt tiltræde Schmollers Opfattelse.

Kaotisk og uforsonet staa Systemer og Skoler, praktiske Forsøg og Tilløb ligeover for hverandre. I Statslæren og Nationaløkonomien bekæmpe overleverede Dogmer og ny Theorier, den abstrakte og den historisk-kritiske Methode hverandre. Ved Siden af Kommuniste, Socialiste og Socialdemokratere se vi betydelige Theoretikere, som Rodbertus, F. A. Lange, Dürring, H. Rösler, der have sagt sig løs fra al overleveret Nationaløkonomi, og dog tro at kunne gaa sammen hverken med Socialiste eller Foreningen for Socialpolitik.

Indtil for kort Tid siden kunde man være uvidende om alt Dette i Tyskland. Den tyske Storindustri og de tyske Arbejderforhold vare forholdsvis uudviklede; andre Sager laa nærmere for; den egenlige Videnskab og det praktiske Liv bekymrede sig relativt ikke stort om hinanden; de økonomiske Reformere, der nærmest stod paa Dagsordenen, adskilte ikke Flertallet af de Praxis nærstaaende Lærere fra de Økonome, der beherskede den nationaløkonomiske Kongres. Saaledes skete det, at man bestandig kun hørte den samme snævert sluttede Kreds af dygtige Frihandelsmænd, der under Prince Smiths Ledelse kæmpede for Næringsfrihed og Toldnedsættelser med Stikordet «fri Konkurrence», med den logiske Klarhed, som Fastholden ved en eneste Tanke giver, med den Popularitet, der knytter sig til enhver Kamp mod Statsindblanding. I videnskabelig Henseende søgte denne Skole Næring hos Bastiat og i de engelske Manchester-skrifter; dens Organisation, dens gode Talere og de to berettigede praktiske Maal, den foreløbig kæmpede for, gav den Styrke. Men i jo højere Grad disse Maal opnaaedes, desto unaturligere viste Skolens Prætension paa at tale i Videnskabens Navn sig. Ny Maal traadte i For-

grunden, fremfor Alt de sociale Spørgsmaal, som man ikke kunde beherske med de forslidte Stikord. Spørgsmaalet blev da, om Ingen havde Mod til at oplyse den offentlige Mening om, at den tyske Videnskab, ja selv en Del af de tyske Praktikere, af Embedsmændene, af Driftsherrerne, af Grundejerne, stod paa et principielt andet Terræn end de tyske Manchestermænd.

Fra praktisk Side kunde der ikke ventes noget Initiativ i denne Retning. Kun Videnskaben kunde hæve sin Stemme og minde om, at der endnu gaves en anden principiel Opfattelse af de økonomiske Problemer, at Ret og Humanitet heller ikke i Økonomien maa fornægtes, at vi nu trængte til Reforme mod den fri Konkurrencens Udskejelser, at vi — hvis det blev ved som hidtil — vilde drives henimod en social Klassesdannelse og Modsætninger i Civilisation og Formuefordeling, der kunde blive livsfarlige for hele vor bestaaende Kultur. Men for Videnskabens Repræsentanter, der hidtil mest havde levet tilbagetrukket hver for sig fordybede i Studier, var en saadan Optræden ikke let. Spørgsmaalet var, om der i Ideernes og de praktiske Bestræbelsers kaotiske Gjæren alt havde dannet sig eller kunde samle sig en sikker Strømning, der nogenlunde kunde gjøre Regning paa almindelig Anerkjendelse. Men hvis dette var Tilfældet, var det ogsaa Pligt at træde frem, at samle alle dem om en sikker Fane, der i det Mindste vare enige om de nærmestliggende sociale Reforme, og som vare bestemte paa med fuld Overbevisning at træde op for dem.

Saaledes er Foreningen for Socialpolitik udelukkende fremstaaet af praktiske Grunde, for at sikre en dybtberettiget aandelig Strømning en vis Opmærksomhed i det offentlige Liv, for at imødegaa en Doktrins Eneherre-

dømme i Pressen, i Dagsdebatte, — en Doktrin, hvis overmægtige Indflydelse, Foreningens Førere ansaa for fordærvelig, ja for skjæbnesvanger. For rigtig at bedømme maa man fremfor Alt fastholde, hvad den ikke vil være.

Den bilder sig ikke ind at fremme Videnskaben ved sine Forsamlinger og Taler; i det Højeste mener den at gjøre dette ved sine Betænkninger («Gutachten»). Videnskaben bliver i Virkeligheden kun fremmet ved individuel Granskning. Foreningen bilder sig ikke ind at have forpagtet Videnskaben for sig og sine Medlemmer; den véd meget vel, at den kun repræsenterer en Del af det store Omsving, der for Tiden gaar for sig i Nationaløkonomien, Statslæren og Forvaltningsretten; den véd meget vel, at Videnskaben har glimrende Repræsentanter blandt dens Modstandere tilhøjre og tilvenstre. Mange af dens regelmæssigste og virksomste Medlemmers videnskabelige Virksomhed ligger paa Omraader, der slet ikke berøre Foreningen.

Den vil ikke foretage nogen videnskabelig Partidannelse; i Videnskaben gives der ingen Partier; Foreningen vil ikke forpligte Nogen til almindelige Theorier. Selv den egenlige Stamme af Stifterne, de yngre kathedersocialistiske Professorer ere, trods deres fælles Retning, deres Tilslutning til Engel, Knies, Hildebrand og Roscher, dog af temmelig forskjellige Anskuelse med Hensyn til mangeslags Enkeltspørgsmaal, med Hensyn til den sociale Fremtid; det samme praktiske Resultat begrunde de ofte paa meget forskjellig Vis. Nogle af dem staa med deres theoretiske Anskuelse Lange eller Rodbertus, Andre Rau og den ældre Skole nærmere end Roscher. Kun om den ældre abstrakt dogmatiske Nationaløkonomis videnskabelige Bankerot, om visse af Methodens Grundspørgsmaal, om

visse almindelige Maal, og navnlig om endel af de nærmestliggende sociale Reformer ere de enige.

Foreningen for Socialpolitik vil ligesaa lidt danne noget politisk Parti. Heller ikke vil den støtte sig paa nogen social Klasse eller være dens Ordfører; netop denne Fejl dadler den jo hos sine Modstandere. Ikke blot nogle af de mere maadeholdne Arbejderførere have sluttet sig til den; ogsaa humane Fabrikanter have gjort dette.

Deri at Foreningen saaledes staar udenfor de politiske Partier og sociale Klasser, ligger dens Svaghed og Styrke: dens Svaghed, fordi den saaledes ikke kan blive populær, ikke kan virke direkte, men blot indirekte; — dens Styrke, fordi den saaledes sikres mod den Fare at betræde et falskt Omraade. Dens Sfære ligger paa Grænsen mellem Videnskab og Praxis; den vil popularisere i Ordets bedste Betydning. Den vil prøve ny Theoriens Resultater med fornuftige Praktikers Indvendinger; den vil lade spirende Reformtanker modnes ved gjensidig Udvexlen; den vil vinde den offentlige Mening for dem, hvad lærde Værker aldrig kunne. Den vil bekæmpe Indolensen, Dvaskheden, Ligegyldigheden paa det sociale Omraade; den vil kalde de Besiddendes og Dannedes Pligtfølelse tillive; den vil træde op for Forretningslivets Anstand, Moralitet, Ærlighed og Reelitet i Modsætning til Korruptionen, Uærligheden og den haardhjertede Egoisme. Men idet den kæmper for praktiske Reformtanker vil den ikke ophøre at være en Forening af Lærde og Menneskevenner, der blot ved deres Raad ville kaste en Vægt i den ene af de to Vægtskaale, fordi de se, at der i den anden ligger saa overvældende tunge egoistiske Interesser.

Af denne Fremstilling fremgaar, hvor uretfærdigt det er at gjøre Kathedersocialisterne som Parti ansvarlige for

hver videnskabelig Mening, hvert Ord, der nogensinde er blevet skrevet eller udtalt af et af Foreningens Medlemmer. Treitschke bebrejder Kathedersocialisterne, at de saa ofte anslaa en urigtig Tone. Ja, det kan gjerne være, at denne Bebrejdelse er berettiget ligeoverfor Enkelte; men ligeoverfor Partiet som Helhed er den grundfalsk. Forøvrigt kan der naturligvis strides om, hvad der er den rigtige Tone; den Ene bruger lidt stærkere, den Anden lidt forsigtigere Udtryk. Treitschke vil have, at Kathedersocialisterne skulde tage tilbørligt Hensyn til Fabrikanternes, til de besiddende Klassers Stemninger og Fordomme. Ja, det ville de ogsaa, men rigtignok kun forsaavidt det er foreneligt med deres Overbevisning. Man kan billigvis forlange, at Foreningens officielle Handlinger, at de Offentliggjørelser, hvormed den træder frem for Publikum, ere maadeholdne, at de staa paa praktisk fornuftige Reformers Grund. Men er dette ikke Tilfældet? Den kathedersocialistiske Forening har kæmpet mod Aktievæsenets Misbrug, for brugbare Enquête'r paa det sociale Omraade, for en fornuftig Fabriklovgivning, for Understøttelseskasser osv. Er det ikke beskedne Maal? Ere Foreningens Statuter, Opraab, Udvalg, Valg af Ordførere, Afstemninger, Gjennemsnittet af Taler og Betænkninger ikke gennemgaaende maadeholdende? Hvem har ligeoverfor disse Offentliggjørelser den Frækhed at paastaa, at der i Foreningen tales, som om den havde Feber, at den opstiller ubestemte Idealer, der meget ligne Socialismens Drømmebilleder, og at den er præget af dette Socialismens katholske Karaktertræk, der overvurderer den ydre Organisation? Visselig kan man ikke forlange af en Skole, at den uden Videre skal kaste sig i Armene paa sine Modstandere, at den skal opgive det Standpunkt, der ene giver den Ret

til at existere. Den, der ærligt og af Overbevisning kæmper for et nyt Princip, maa ikke strax, naar han ser, at Modstanderen gjør en lille Indrømmelse, omfavne ham og drikke Broderskaal med ham.

Ganske vist staa Kathedersocialisterne i de vigtigste Stats- og Samfundsspørgsmaal de tyske Manchestermænd nærmere end Socialdemokraterne. Men de vexle heller ikke — hvad Treitschke bebrejder dem — ømme Elskovsblik med Socialdemokraterne; kun overlade de Udskjælden til Andre, der ogsaa med saa stor Samvittighedsfuldhed paatage sig dette Arbejde, at der her ikke bliver meget tilbage at gjøre. Kathedersocialisterne bekæmpe tvertimod Socialdemokraterne paa den mest frugtbringende Maade, idet de indrømme det Berettigede i Nutidens Arbejderbevægelse og saaledes overbevise de Arbejdere om Løgn, der paastaa, at Ingen i de dannede og besiddende Klasser har Hjerte og Forstand paa Arbejdernes Stilling og Krav. Men al Ulovlighed, al Raahed og Brutalitet ville de have undertrykt.

Treitschkes Bebrejdelse, at mange af Kathedersocialisternes Klager og Krav kunne tjene som Flankedækning for Socialisterne — de svorne Fjender af al ædel Dannelse — kunde maaske være berettiget, hvis Kathedersocialisterne vare et parlamentarisk Parti. Men den socialpolitiske Forening er en Forening af Lærde, der uden Partitaktik kæmpe for Sandhed, for deres Overbevisning, og derfor udtale, hvad de anse for Sandhed, hvad enten deres Udtalelser tilsyneladende kunne tjene en Modstander til Flankedækning eller ej. Det er jo nu blevet Mode at brændemærke Enhver, der ikke billiger en eller anden Paragraf i Kirkelovene, som Rigsfjende; paa lignende Maade bærer man sig ad paa det sociale Om-

raade. Det er ikke heldigt ved en saadan aandelig Terrorisme at begrænse den fri Overbevisning og Diskussion. Forøvrigt vil det, som Nogle nu betragte som en Flankedækning for Socialismen, ved nøjere Eftersyn og i Fremtiden vise sig at være Socialdemokratiets farligste Modstander. Dettes revolutionære Del hader Ingen mere end dem, der for Alvor arbejde paa sociale Reformer, fordi den véd, at der derved paa den bedste Maade sættes en Stopper for al blind Hidsen til Revolution.

Med de mere moderate Manchestermænd kunne Kathedersocialisterne nok komme til en Forstaaelse om Enkeltspørgsmaal, saasnart Dagsspørgsmaalenes praktiske Grund betrædes. Der kan findes en Mellemsvej, hvor et Kompromis er muligt, saasnart Sagen drejer sig om en Fabriklov, en Understøttelseskasselov osv. Men ligesaa lidt som den Liberale opgiver Kampen imod den Konervative, fordi de maaske engang kunne komme til Forstaaelse om en Kredsordning eller Lignende, ligesaa lidt passer det sig for Kathedersocialister at opgive Kampen mod Oppenheim, Lammers, Bamberger, selv Böhmert, fordi de ere enige om enkelte Punkter. Den almindelige Modsætning bliver dog tilbage: Kathedersocialisterne tro, at Manchestermændene i en for udelukkende Grad vente Alt af Egoismen, den fri Konkurrence, Interessernes Harmoni, og de have ganske andre Tanker om Økonomiens Forhold til Moral, Ret og Stat. Der ene Parti staar paa historisk, det andet paa abstrakt dogmatisk Grund. Disse Modsætninger maa nødvendigvis bekæmpe hverandre. At Lammers skriver menneskevenligt om Sundhedslove, at nogle Manchestermænd ere for humane og for dannede til at være konsekvente, forslaar ikke. Det er et Princip, der bekæmpes, et Princip, hvis Til-

hængere, omend noget skræmmede, dog endnu sidde fast i den tyske Journalistik og Forretningsverden. Desuden maa der trædes op mod dem, der kæmpe ikke af Princip, men i bestemte Interessers Tjeneste, visse Fabrikantforeningers Agenter, disse Presseorganer, der betales af bestemte Kapitalinteresser, disse Mennesker, der tro at kunne bekæmpe videnskabelige Argumenter ved Denunciationer til Politiet og Kultusministeriet. Ganske vist bør man ikke forvexle Partiets Udvæxter med Partiets hæderlige Bestanddele; men det lader sig dog ikke benegte, at den hele theoretiske Manchesterlære ved sit Fjendskab mod alle Statsforholdsregler, ved sit Forlangende at overlade Tingene til sig selv, let identificeres med en Samfundsklasses egoistiske Krav paa, at Alt overlades til dens Pengeindflydelse.

Foreningen for Socialpolitik bestaar af to Fraktioner: af dem, der navnlig tilføre den den rolige Tanke, og af dem, der tilføre den det livlige Temperament; altsaa: For det Første af Folk, der ved deres alsidige Dannelse have erkjendt, at der her ligger en berettiget Spire til Reform, der efterhaanden kan optages i Mellempartiernes Program; disse Folk ere som ægte Repræsentanter for Mellempartierne forsigtige og sindige; de holde igjen paa Foreningen; men de vilde aldrig have kunnet kalde den tillive. Ved Siden af dem staa, for det Andet, de bevægende Elementer, der i deres socialpolitiske Anskuelser i det Mindste ikke fuldstændig høre til Mellempartierne, selv om de i den rene Politiks Spørgsmaal staa paa samme Grund. De ere temperamentfulde, fremskyndende Medlemmer, de Medlemmer, der systematisk og principielt fatte Reformerne og ville forme dem til et ensartet nyt System; de kæmpe med Varme for det Ny, som man jo

netop ikke behøvede at kæmpe for, hvis Mellempartierne alt hyldede disse ny Forestillinger. Men ogsaa saadanne Folk kunne kun blive Medlemmer af Foreningen, naar de have anerkjendt, at den successive, langsomme Reforms Vej er den rigtige. Den der ikke erkjender Rigtigheden heraf, staar enten længere tilvenstre eller længere tilhøjre end Foreningen, og beskylder den for Fejhed, ligesom Andre beskyldte den for at jage efter det Ny. Kathedersocialisterne maa finde sig heri; thi det ligger i Sagens Natur; aandelige Bevægelser udvikle sig ikke paa anden Maade. Men tillige forklares herved, at disse bevægende Elementer snarere ville drive Foreningen fremad end holde den tilbage, at de ikke blot tænke paa de nærmest liggende Reforme, men ogsaa paa den fremtidige videre Udvikling, og at der nu og da undslipper dem et Ord, der er stærkere og skarpere end Gjennemsnittet af Foreningsbestræbelserne. Det vilde være unaturligt, det vilde ikke engang være godt, om det var anderledes. Kun en vis Ensidighed formaar at sætte Noget igjennem i denne Verden.

I et udførligt »Aabent Brev til Gustav Schmoller« har Treitschke søgt at gjendrive sin kathedersocialistiske Modstander. Han begynder sit Brev med denne Erklæring: »Jeg opretholder endnu indtil det sidste Ord, hvad jeg har sagt i mine to Afhandlinger.« Han forklarer Grunden til, at han overhovedet har givet sit Indlæg i Striden mellem Kathedersocialister og Manchestermænd: I Efteraaret 1872 opfordredes han til at tage Del i den første Eisenacher Kongres, og uagtet Talen om den

«ethiske Pathos» mishagede ham, sluttede han sig dog til den, da det forekom ham, at den socialpolitiske Forening med Held kunde foretage en Undersøgelse af Spørgsmaalet om «den sociale Reform», saameget mere fordi Indbydelsen til Deltagelse i Kongressen henvendte sig til Mænd af de forskjelligste Retninger. Foreningens videre Udvikling skuffede imidlertid tildels hans Forventninger. Han fandt i Eisenacher Foreningens Taler og Skrifter — ved Siden af mange fortræffelige Arbejder, af hvilke han med Taknemmelighed har lært en Del — en Mængde umodne, forkastelige Planer, der forlagte strax at føres ud i Praxis uden en alvorlig videnskabelig Gjennemdannelselse. Han hørte endog Ytringer, der forekom ham lige farlige for Orden og Frihed: saaledes det store Ord, at det er grusomt at opfordre Arbejderne til at spare — og saaledes fremdeles indtil Forslaget om Oprettelsen af en Rigsinvalidkasse for Millionerne af tyske Arbejdere. Han savnede navnlig en klar Erkjendelse af de Skranker, der ere satte for enhver social Reform, og en stærk Betonning af Arbejdernes Pligter; netop dette forekom ham aldeles nødvendigt i Tider, da en vidtforgrenet Partisammensværgelse søger at ødelægge Massernes Retsfølelse. Han bemærkede endelig til sin Forbavselse, hvorledes der af mangt et velment Ord om Økonomiens ethiske Love uvilkaarlig fremgik den samme materialistiske Overvurdering af økonomiske Goder, hvorved Socialdemokratiet skader Folkets moralske Kraft. I lang Tid ventede han, at der i selve Foreningens Midte skulde hæve sig en Stemme mod disse Fejl; thi skulde en Modsigelse frugte, maatte den udgaa fra venskabelig Side, fra en Mand, som Ingen kunde beskylde for at være en Manchester-

mand. Da Alle tav, besluttede han sig endelig til at tale.*)

Efter endel Bemærkninger, navnlig af personlig Natur, gaar Treitschke over til paany at indskærpe nogle af de i de tidligere Afsnit fremdragne Punkter. Navnlig er det da den sociale Kasseinddeling, som han her atter lægger Eftertryk paa. Han opstiller det endog som den statsvidenskabelige Lærers første Pligt med ubarmhertig Sikkerhed at fremstille Samfundets nødvendige Klasseinddeling, — i Stedet for i tvetydige Ord at udbrede sig over de arveløse Klasser og Samfundets tragiske Skyld. Det gjælder at vise det Taabelige i alle Spørgsmaal om, hvorfor den Ene er rig, den Anden fattig. Den Fattige skal lære, at hans Klage: hvorfor er jeg ikke rig? ikke er en Smule fornuftigere end Klagen: hvorfor er jeg ikke Kronprins? Den Fattige skal vide, at han uden Knurren har at indtage den Plads, Samfundsordningen anviser ham.

Hovedpunktet i dette «aabne Brev» er dog en Imødegaaelse af Schmollers Lære om Ejendommens Fordeling. Treitschke mener, at Schmollers Lære, at Fordeling bør foretages «efter Fortjenesten», er et Opkog af Saint-Simons Lære, med den Forskjel, at Schmoller gjør sig skyldig i den Inkonsekvens ikke at forlange Arverettens Afskaffelse, medens St. Simon dog indsaa, at Løn i Forhold til Fortjenesten konsekvent maa føre til den nævnte Rets Afskaffelse. Treitschke betragter denne Schmollers Lære som en uhyre Sammenblanding af grundforskjellige

*) Trods sin Misstemning mod Eisenacher-Foreningen er Treitschke dog ikke traadt ud af den. Ialtfald findes han endnu opført paa Foreningens sidste Medlemsliste (af 1875).

moralske, politiske, retslige og økonomiske Begreber, der konsekvent maa føre til al Samfundsordens Tilintetgjørelse. Treitschke mener ved et Exempel at forklare sin Tanke: En Lærd skriver en fortræffelig Bog om Sætningsdannelsen i Sanskrit og lader den trykke og forlægge af en Boghandler; saa stiller Resultatet sig saaledes: den Lærde, der har ydet det Væsenligste, faar Intet, eller i det heldigste Tilfælde et ubetydeligt Honorar, der ikke engang kan dække hans kontante Udgifter; Forlæggeren, der næst Forfatteren yder mest, maa være glad, hvis han faar sin Kapital forrentet; Arbejderne faa deres rigelige Løn. Den materielle Uretfærdighed er her umiskjendelig. Aristoteles (og Schmoller) med sine uklare Ideer om en fordelende Retfærdighed, vilde lade Dommeren afgjøre, hvormeget der tilkommer enhver af Parterne. Den moderne Stat, der har gaaet i Romerrettens Skole, spørger simpelt hen: ere Kontraktens Betingelser opfyldte? og viser herved sin Overlegenhed. Den véd, at den ikke er i Stand til at forstærke Publikums Kjøbeevne og Kjøbelyst og den siger sig selv: naar forstandige Mænd med fri Vilje slutte en ufordelagtig Overenskomst, saa maa de vel have deres gode Grunde derfor. — Hvorledes vil forøvrigt Schmoller udføre sin Tanke om Formuens Fordeling «efter Fortjeneste» i Praxis? —

Treitschke kalder sin Replik til Schmoller «die gerechte Vertheilung der Güter.» Denne «retfærdige Fordeling» er: den bestaaende: det Bestaaende er retfærdigt og fornuftigt. Det er den Tanke, der udvikles paa det «aabne Brevs» fyrretyve Sider.
